

LIKUMS RUNĀ LATVISKI: CĪŅAS PAR JURIDISKO VALODU “TIESLIETU MINISTRIJAS VĒSTNEŠĀ” LAPPUSĒS

THE LAW SPEAKS LATVIAN: ARGUMENTS ABOUT LEGAL LANGUAGE IN THE JOURNAL OF THE MINISTRY OF JUSTICE

Dina Gailīte

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorantūras
doktora zinātniskā grāda pretendente

Summary

Until the establishment of the Latvian state, the Latvian language was not used in public administration, laws, and the legal system. After the establishment of the state, the Latvian language became the state language, and there was an urgent need to develop terminology in numerous spheres, including justice. The authors of the publications of the law journal “Tieslietu Ministrijas Vēstnesis” (Journal of the Ministry of Justice) actively participated in this process. The discussions about terminology of two major codes, the Penal Law (Criminal Code) and the Civil Law (Civil Code), were particularly extensive.

Atslēgvārdi: juridiskā prese, juridiskā terminoloģija, juridiskā kultūra.

Keywords: legal press, legal terminology, legal culture.

Autorei turpinot Latvijas juridiskās preses vēstures pētniecību, šajā rakstā tiek aplūkots starpkaru perioda ietekmīgākā žurnāla – “Tieslietu Ministrijas Vēstneša” – būtiskais un joprojām aktuālais ieguldījums latviešu juridiskās valodas, tai skaitā terminoloģijas, attīstībā.

Nav iespējams pārvērtēt valodas nozīmi. Individīda domāšanas process norit valodas ietvarā, un valoda ir neaizstājams cilvēku savstarpējās saziņas līdzeklis. Savukārt konkrētas valodas attīstība saistās ar tās lietotāju dzīvi. Tā, piemēram, sastapšanās ar jaunām saimnieciskām vai politiskām reālijām bagātina valodu ar jauniem vārdiem. Būtisks pavērsiens notiek, ja kāda valoda kļūst par valsts valodu un tiek lietota valsts pārvaldē un attiecībās starp pilsoni un valsti: notiek ne vien sociālas un emocionālas pārmaiņas (jo valoda, bez šaubām, ir arī varas elements¹), bet rodas arī jaunas nepieciešamības, tai skaitā pēc jauniem vārdiem

¹ Kūle M. Valoda un vara: filosofiskais, kultūras un psiholoģiskais aspekts. Referāts Valsts valodas komisijas rīkotajā starptautiskajā konferencē “Valoda un identitāte” 2004. gada 24. septembrī. Pieejams: <https://www.vestnesis.lv/ta/id/94578> [aplūkots 20.02.2021.].

jomās, kurās valodas lietojums ar šo brīdi būtiski paplašinās, ieskaitot politiku un jurisprudenci.² Apvienojumā vēl arī ar augstākās izglītības iespējām konkrētajā valodā, ko parasti rada nacionālas valsts izveide, šāds statuss ir būtisks dzinulis valodas attīstībai un dzīvotspējai.³

Līdz pat 19. gadsimtam latviešu valodu lietoja gandrīz tikai zemnieku kārta un jebkādas profesionālas terminoloģijas (arī juridiskās) attīstība bija ļoti ierobežota.⁴ Turklāt, neskatoties arī uz nacionālās atmodas procesiem un latviešu saimniecisko emancipāciju laukos un pilsētās,⁵ latviešu valoda netika oficiāli lietota Krievijas impērijas likumdošanas aktos, valsts iestādēs un tiesu sistēmā, izņemot vienīgi pagasttiesas, līdz pat šīs valsts sabrukumam Pirmā pasaules kara noslēgumā.⁶ Kā norāda Arveds Švābe, līdz Latvijas valsts dibināšanai, “Ja latvietis tiešām gribēja zināt likumus, viņam bij pilnīgi jāprot ne vien krievu, bet arī vācu valoda”⁷.

Situācija mainās līdz ar Latvijas Republikas nodibināšanu 1918. gadā, latviešu valodai kļūstot par noteicošo valsts pārvaldē, militārajā sfērā, izglītības sistēmā un zinātnē (tai skaitā jaundibinātajā Latvijas Augstskolā) utt. Rodas vajadzība attīstīt vispusīgu terminoloģiju latviešu valodā, arī juridisko terminoloģiju. Līdz valsts dibināšanai fragmentāri un uz atsevišķu entuziastu pūliņiem balstītais latviešu juridiskās valodas izveides process⁸ reizē ar nacionālas valsts izveidi kļūst par neizbēgamu nepieciešamību.

Ieskatu pirmajos centienos risināt šo problēmu sniedz pirmā latviešu valodas terminoloģijas vārdnīca, kas ir Izglītības ministrijas veidotas komisijas (1919–1921) darba rezultāts (“vajadzīgo jēdzienu [...] latviskos nosaukumus vajadzēja radīt no jauna vai dažreiz arī vienkārši sankcionēt tiem jau pastāvošos nosaukumus”).⁹

² Piemēram, viena no Latvijas pamattautu valodām – libiešu valoda – nekad nav tikusi lietota oficiālā aprītē, līdz ar to tajā gandrīz nemaz nav attīstīta juridiskā terminoloģija. Pirmo reizi tulkotot uz libiešu valodu Latvijas Satversmi, valodnieks Valts Ernštreits radīja juridisko terminoloģiju libiešu valodā. Sk.: Satversmes teksti libiešu valodā: Latvijas Republikas Satversme. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2012, 149.–171. lpp.

³ Plašāk par valodas statusu un dzīvotspēju sk. arī: Osipova S. Valoda kā vērtība. Krājuma: Nācija, valoda, tiesiska valsts ceļā uz rītdienu. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 239.–261. lpp.

⁴ Pirmais darbs, kurā tika mērķtiecīgi attīstīta latviešu valodas terminoloģija, – mācītāja Gotharda Fridriha Stendera “Augstas gudrības grāmata” – piedāvāja viņa paša radītus terminus dabaszinībās (astronomijā, fizikā, ģeogrāfijā, ķīmijā u. c.), bet nevienu terminu, kas būtu saistīts ar tieslietām. Sk.: Stradiņš J. Stenderi un “Augstas gudrības grāmata” latviešu kultūras vēsturē. Grām.: Stenders G. F. Augstas gudrības grāmata no pasaules un dabas. 1796. gada izdevuma teksts ar komentāriem. Rīga: Liesma, 1988, 11.–38. lpp.

⁵ Plašāk sk., piemēram: Švābe A. Mūsu sodu likumu valoda. TMV, 1933, Nr. 6–8, 129.–144. lpp.; Štekerhofs S. Juridiskās terminoloģijas attīstība 19. un 20. gadsimtā: nozīmīgākās personības un publikācijas. Grām.: Terminrade Latvijā senāk un tagad. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Terminoloģijas komisija, 2016, 121.–126. lpp.

⁶ Plašāk par valodas situāciju tieslietu jomā, krievu valodas uzspiešanu vācu valodas kā lietvedības valodas vietā un vietējo valodu (latviešu, igauņu) diskrimināciju sk.: Ducmanis K. Latviešu valoda Baltijas tiesās. Grām.: Iz Baltijas provinču tiesībām. Rīgā, 1913, 343.–358. lpp.

⁷ Švābe A. Mūsu sodu likumu valoda. TMV, 1933, Nr. 6–8, 132. lpp.

⁸ Aktīva latviešu juridiskās valodas attīstība aizsākas tikai pēc dzimtbūšanas atcelšanas, kad Kurzemes un Vidzemes latvieši brīva cilvēka statusā gūst iespēju pilnvērtīgi iesaistīties tiesiskajā aprītē, kā arī cara valdība liek tulkot latviski t. s. zemnieku likumus. Savukārt par juridiskās terminoloģijas sistemātisku veidošanu var sākt runāt tikai 19. gs. otrajā pusē, kad autodidakts Māteru Juris liek pamatus latviešu civiltiesību terminoloģijai, bet akadēmiski izglītotais advokāts Andrejs Stērste augstā kvalitātē tulko “Ķeizara Aleksandra II Tiesu ustavus”. Šis ir arī laiks, kad pirmie latvieši iegūst augstāko juridisko izglītību un uzsāk juridisko praksi, daudzi no viņiem vienlaikus ir arī publicisti un presē izglīto sabiedrību tieslietu jautājumos.

⁹ Par terminoloģijas veidošanas metodēm un problēmām, kā arī par komisijas darbu plašāk sk. vārdnīcas priekšvārda: Zinātniskās terminoloģijas vārdnīca. Izglītības ministrijas terminoloģijas komisijas sakopojumā. Rīga: Izglītības ministrijas izdevums, 1922.

Vārdnīcas priekšvārdā komisijas locekļu skaitā minēti arī tādi ievērojami juristi kā Aleksandrs Būmanis un Pēteris Leitāns, un nodaļā “Tieslietu zinātne” apkopoti vairāk nekā 110 juridiskie termini, bet vairāki citi atrodamī arī vārdnīcas nodaļā “Tautsaimniecība un finanču zinības” (termini nav skaidroti, bet tiem ir dots analogs krievu un vācu valodā). Šīs vārdnīcas termini gan izmantoti, gan kritizēti vārdnīcā arī “Tieslietu Ministrijas Vēstnesī” (turpmāk saīsināti – TMV).

Pievēršoties konkrēti TMV pienesumam latviešu juridiskās valodas attīstībā, ir jāņem vērā, ka jaunās valsts tiesiskās sistēmas attīstība ir žurnāla pamattēma un raksti par dažādiem likumdošanas aktiem veido lielāko TMV daļu. Gandrīz katrā šādā publikācijā autori pievēršas arī terminoloģijas problēmām vai vismaz lieto terminu paskaidrošanai analogus svešvalodās (galvenokārt Latvijas juristiem vislabāk pazīstamajā krievu un vācu valodā). Līdz ar to faktiski katrs raksts žurnālā savā ziņā ir ieguldījums juridiskās terminoloģijas attīstībā. Tāpēc šajā apskatā tiks aplūkoti tikai daži spilgti piemēri, kas raksturo TMV ieguldījumu latviešu juridiskās valodas attīstībā žurnāla iznākšanas 20 gados.

Kā pirmā jāmin publikācija, kas ne vien kritiski aplūko konkrētā likumā lietoto terminoloģiju, bet arī konceptuāli iezīmē labas juridiskās valodas un precīzas terminoloģijas lomu labā likumdošanas procesā kopumā, tādēļ šai ziņā nav zaudējusi aktualitāti joprojām. Tas ir jurista un terminologa Konstantīna Gaigala¹⁰ raksts par terminoloģiskām neprecizitātēm un likuma tulkošanas problēmām Satversmes sapulces pieņemtajā “Sodu likumā par Saeimas un pašvaldības iestāžu vēlēšanu un tautas nobalsošanas brīvības un pareizības un Saeimas darbības traucēšanu”.¹¹ Uzsverot valodiskās precizitātes nepieciešamību, K. Gaigals formulē vairākus ar to saistītus labas likumdošanas aspektus: “Likumam par visām lietām vajag būt skaidram un noteiktam, tiklab pēc sava satura, kā arī pēc redakcijas. Tāda ir viena no vispirmām un vissvarīgākām prasībām, kura jāpiemēro likumdevējam. Ar aplamu vai pat tikai neveiklu redakciju likumdevējs likumā bieži ieliek ne to saturu, ko patiesībā gribējis, bet pavisam citu, vai labākā gadījumā rada pārpratumus, un tām iestādēm, kurām likums jāpiemēro dzīvē, sagādā liekas un nevajadzīgas grūtības. Pie tiem likumiem, kurus izdevusi mūsu likumdevēja iestāde, par nožēlošanu, ne vienmēr var teikt, ka viņu redakcija būtu noteikta un skaidra.”

K. Gaigals arī norāda uz objektīvajām grūtībām, kas šajā latviešu juridiskās valodas attīstības sākumposmā bija jāpārvar juridisko tekstu rakstītājiem: “Likumu rediģēšana, bez šaubām, ļoti nopietns un grūts darbs, un sevišķi grūts tas mūsu likumdevējas iestādes juridiskai un redakcijas komisijai, kamēr mūsu juridiskā terminoloģija nav vēl galīgi nodibinājusies. Tā nodibinās tikai pamazām un vispareizāk tā nodibinās ne teorijā, bet praktiskā dzīvē darbā.” Viņš arī uzsver precizitātes nozīmi terminoloģijā (vienai reālijai – viens termins, izvairīšanās no paralēlismiem): “Mūsu valoda ir bagāta un skaidra, un šīs bagātības jāizlieto tur, kur tās vajadzīgas. No otras puses, ar šīm bagātībām jābūt arī taupīgiem. Man liekas, ka sevišķi to prasa likumi. Katram jēdzienam, pat pašam ikdienišķākam, likumā jādod tikai viens apzīmējums.”

Kā jau minēts, raksti par topošiem vai pieņemtiem likumiem veidoja lielāko TMV daļu, un, ņemot vērā to, ka lielākā daļa nozaru likumu (un arī konstitūcija)

¹⁰ Šī raksta tapšanas brīdī Konstantīns Gaigals (Hiršs) bija tiesnesis, Centrālās vēlēšanu komisijas loceklis un Sodu likumu tulkošanas komisijas vadītājs. Viņš bija pazīstams arī kā žurnālists, sabiedrisks darbinieks, valodnieks (arī terminologs), pirms tiesneša darba bijis arī zvērināts advokāts. Plašāk sk.: Autobiogrāfija. TMV, 1923, Nr. 1, 1.–6. lpp.

¹¹ Gaigals K. Piezīmes pie mūsu likumu rediģēšanas. TMV, 1922, Nr. 1, 18.–20. lpp.

jaunajai valstij tapa pirmo reizi, gandrīz katrs autors kaut nedaudz pieskaras terminoloģijas jautājumiem. Tā, piemēram, *Dr. iur.* Augusta Lēbera apjomīgajā pētījumā “Par preklusīviem termiņiem” gandrīz katram pieminētajam tiesību institūtam norādīti apzīmējumi ne vien vācu un krievu, bet arī franču, itāļu un latīņu valodā.¹²

Tālāk tiks piedāvāts terminoloģisks ieskats divās galvenajās tēmās, kas gadu gaitā caurvij TMV laidienus, un tās ir diskusijas par tobrīd topošajiem lielajiem nozaru kodeksiem – Sodu likumu (1933) un Civillikumu (1937), kā arī emocionālā polemikā par kādu grāmatu, kas sniedz priekšstatu par juridiskās valodas veidošanas grūtībām.

Sodu likums – tulkojums, nevis oriģināls

Jau pirmajā TMV laidienā publicēta ziņa par uzsāktu darbu pie Krievijas 1903. gada Sodu likumu pielāgošanas Latvijas vajadzībām,¹³ un šādi pārskati tiek sniegti regulāri. Latvijas Sodu likums top, balstoties uz šo Krievijā gadsimta sākumā tapušo kriminālkodeksu un ļoti lielā apjomā burtiski pārņemot vai pielāgojot tā normas. Vairāki Tieslietu ministrijas darba grupās ieceltie juristi ir pēc tautības krievi un pirms Pirmā pasaules kara izglītojušies, kā arī praktizējuši Krievijā, turklāt darbu kopumā vada divi izcili Krievijas krimināltiesību skolas pārstāvji – Pauls Mincs un Pjotrs Jakobi. Projekts sākotnēji (vairākās versijās) top krievu valodā un tikai pēc tam tiek tulkots latviski. Turklāt tulkojumi notiek ilgākā laika posmā, un tos veic vairāki atšķirīgas kvalifikācijas tulkotāji – tiesnesis Konstantīns Gaigals un Tieslietu ministrijas Juriskonsultācijas loceklis Voldemārs Dāvīds, kā arī ministrijas Kodifikācijas nodaļas tulks, kam jurista izglītības nav, – Jānis Lauva¹⁴ (tieši viņš bija tulkojis 1923. gadā latviski izdoto Krievijas 1903. gada Sodu likumu, kas kopš 1918. gada tika piemērots kā Latvijas kriminālkodekss¹⁵).

Vērtējot jaunā likuma saturu, bet jo īpaši tā valodu, Arveds Švābe ir ļoti kritisks: “jaunais Sodu likums ir izstrādāts krievu valodā. Tā tad Saeimai iesniegts nevis likumprojekta oriģināls, bet tā tulkojums. [...] tam – pretstatā Latvijas Republikas Satversmei un Agrārās Reformas Likumam – nav savas nacionālas sejas [...] šoreiz jaunā likuma gars ne valodas, ne tiesību ziņā nav latviešu gars, bet gan izteic sava pirmavota – 1903. g. likuma – svešo garu.”¹⁶

Divos turpinājumos publicētajā plašajā rakstā “Mūsu sodu likumu valoda”¹⁷ A. Švābe ir ļoti nesaudzīgs gan pret Sodu likuma valodu kopumā, gan pret daudziem tajā lietotajiem terminiem. Sodu likums, viņaprāt, ir kā “viduvējs, vietām pat vājš prozas darbs, kas seko sliktiem krievu “kancelejas stila” paraugiem”. Likumu teksta autoriem turpretī, viņaprāt, jābūt “nevien labiem tiesībniekiem, bet arī labiem rakstniekiem”, un laba “juridiskā proza” ir tāda, kuras valoda ir “vienkārša, īsa, spēcīga un skaidra”.¹⁸ Taču Sodu likums, kas sākotnēji tapis krievu valodā un

¹² Lēbers A. Par preklusīviem termiņiem. TMV, 1924, Nr. 1, 4, 5.

¹³ Sodu likumu pārstrādāšanas komisijas darbība. TMV, 1920, Nr. 1, 33.–36. lpp.

¹⁴ Plašāk par Sodu likuma tapšanas gaitu un valodas jautājumiem sk.: Švābe A. Mūsu sodu likumu valoda. TMV, 1933, Nr. 6–8, 150.–158. lpp.

¹⁵ Īss pārskats par Sodu likuma izstrādāšanas gaitu. Grām.: 1933. g. 24. aprīļa Sodu likums ar likumdošanas motīviem un sīkiem komentāriem, kā arī ar alfabētisko un citiem radītājiem. Rīga, 1934, 2. lpp.

¹⁶ Turpat, 154.–155., 158. lpp.

¹⁷ Švābe A. Mūsu sodu likumu valoda. TMV, 1933, Nr. 6–8, 129.–144. lpp.; TMV, 1935, Nr. 3, 585.–594. lpp.

¹⁸ Švābe A. Mūsu sodu likumu valoda. TMV, 1935, Nr. 3, 592. lpp.

pēc tam tulkots latviski, pēc Švābes domām, ir pilns ar barbarismiem, neprecīziem terminiem un stila kļūdām, un kopumā “pat nelietpratējs viegli uzminēs, ka viņš lasa tulkotu, ne oriģinālu darbu”.¹⁹

A. Švābe kritizē arī daudzus Sodu likumā izmantotos terminus kā neveiklus vai neprecīzus pārcēlumus no krievu valodas un piedāvā savas alternatīvas: “sodu likumu terminoloģija jāizstrādā nevis formas vai satura ziņā vārdiski atdarinot svešu tautu vai kodeksu juridiskos nosaukumus, bet meklējot paraugus latviešu un leišu tiesību vēsturē un juridiskajā folklorā vai arī radot no jauna saskaņā ar tautas tiesisko pārlicību un valodisko apziņu.”²⁰

Diemžēl TMV lappusēs neatrodam Sodu likuma autoru iebildumus A. Švābes asajai kritikai. Tomēr Sodu likuma terminoloģija daudzos gadījumos ir izrādījusies dzīvotspējīga un tiek lietota arī mūsdienās, piemēram: noziedzīgs nodarījums (Švābe piedāvā – nodarījums), smags noziegums (Švābes ieskatā, būtu bijis nepieciešams jaunvārds, lai neradītu iespaidu, ka citi noziegumi ir “viegli”), brīvības atņemšanas sods (brīvības sods) u. c.

Tracis ap zemnieku likumu izdevumu

Aizraujošu polemiku, kas nonāk arī līdz personiskiem apvainojumiem, aizsāk cits TMV publicēts A. Švābes viedoklis, un tā ir recenzija²¹ par 1932. gadā izdotu tiesību normu krājumu “Vidzemes un Kurzemes zemnieku likumi (Zemnieku privāttiesības)”,²² ko veidojuši divi Tieslietu ministrijas darbinieki – Kodifikācijas nodaļas vadītājs jurists Herberts Ēlerss (*Herbert Ehlers*)²³ un nodaļas darbvedis, tulks Jānis Lauva.²⁴ Kā zināms, līdz Civillikuma pieņemšanai 1937. gadā Latvijā saglabājās no Krievijas impērijas mantotais civiltiesību partikulārisms un dažādi tiesību avoti regulēja civiltiesiskās attiecības ne vien dažādos Latvijas novados, bet arī pilsētās un laukos, tai skaitā spēku bija saglabājušas Kurzemes 1817. gada un Vidzemes 1860. gada zemnieku likumu atsevišķas civiltiesiskās normas. Grāmata acīmredzot bija iecerēta kā palīglīdzeklis tiesību praktiķiem, kamēr tiek gaidīta jaunā civillikoda pieņemšana.

¹⁹ Švābe A. Mūsu sodu likumu valoda. TMV, 1935, Nr. 3, 594. lpp.

²⁰ Turpat, 592. lpp.

²¹ TMV, 1933, Nr. 11/12, 255.–277. lpp.

²² Vidzemes un Kurzemes zemnieku likumi: (zemnieku privāttiesības): ar paskaidrojumiem un dažiem Senāta spriedumu izvilkumiem / Tieslietu ministrijas sevišķas komisijas sagatavojumā. Rīga: [b. i.], 1932. 48 lpp.

²³ Vācbaltietis Herberts Ēlerss daudzus gadus strādāja Tieslietu ministrijas (vēlāk – Saeimas) Kodifikācijas nodaļā, bija arī tās vadītājs. Ir daudzu likumu, tai skaitā Civillikuma, līdzautors. Vēlāk izceļojis uz Vāciju. Plašāk sk.: [http://www.at.gov.lv/lv/jaunumi/par-notikumiem/%7BSECTION-2312%7D/avgstako-tiesu-apmekle-ipasi-viesi-no-vacijas-9192?print=true&\[aplukots 26.02.2021.\]](http://www.at.gov.lv/lv/jaunumi/par-notikumiem/%7BSECTION-2312%7D/avgstako-tiesu-apmekle-ipasi-viesi-no-vacijas-9192?print=true&[aplukots 26.02.2021.])

²⁴ Jānis Lauva (1873–1953) kopš 1919. gada bija Tieslietu ministrijas darbvedis, tulks, TM Kodifikācijas nodaļas (vēlāk Saeimas Kodifikācijas nodaļas departamenta) sekretārs. Beidzis Ikšķiles pamatskolu un draudzes skolu, pēc tam pašizglitējies. Tulkojis daudzus no Krievijas impērijas pārmantotos likumus, kā arī tos rediģējis. Apbalvots ar TZO III šķiru (1928). Kopā ar Kodifikācijas departamenta redaktoru H. Blēsi izdevis “Juridiskās terminoloģijas vārdnīcu” (Rīga: Latvju grāmata, 1942. 336 lpp.). J. Lauva bijis arī aktīvs publicists un arī dalībnieks diskusijās par latviešu valodas pareizrakstības reformas u. c. jautājumiem. Plašāk sk., piemēram: Paegle Dz. Pareizrakstības jautājumu kārtošana Latvijas brīvvalsts pirmajos gados (1918–1922). Grām.: Baltu filoloģija XVII (1/2). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2008, 73.–88. lpp.); Paegle Dz. Verba *aizskart* normēšanas vēsture. Grām.: LU Raksti. Valodniecība. Latvistika un somugristika. Rīga: Latvijas Universitāte, 2009, 74.–80. lpp.

Švābe šajā recenzijā ir tikpat ass, kā rakstot par Sodu likumu, un kritizē gan to, ka nav skaidrs, no kādas valodas (krievu vai vācu) un no kura likumu izdevuma veikts tulkojums, gan to, kādas zemnieku likumu normas izvēlētas iekļaušanai krājumā, gan terminu skaidrojumu (piemēram, kas ir “zemnieks”), gan – un jo īpaši – tulkojuma kvalitāti.

Tieši J. Lauvam tiek vislielākā kritikas daļa, jo “Mati jāplēš no galvas, dzirdot, ko šai ziņā no likuma teksta ir iztaisījis Kodifikācijas nodaļas tulks J. Lauva”²⁵. Pārmetot “nejuristam” Lauvam juridisko zināšanu un tiesību vēstures izpratnes trūkumu, Švābe secina: “teksts savas juridiskās nepareizības dēļ bieži vien godam liekams blakus bēdīgi slaveniem vācu mācītāju z.l. “pārcēlumiem” 19. gs. pirmā pusē”²⁶, un ar šādu tulkojumu Latvija atgriezies pie “nebrīvības laikmeta peļāmās parašas uzdot nejuristiem likumu “pārcešanu” “tumšo ļaužu tautas valodā.”²⁷

Švābe arī norāda obligātos nosacījumus, kas būtu jāizvirza juridisko tekstu tulkotājam: “1. lai viņš pilnīgi prot oriģinālo valodu, 2. lai viņam ir speciāla izglītība tai nozarē, kurā sacerēts tulkojamais darbs [...], 3. lai viņam ir arī vispārēja literāriska izglītība vai vismaz praktiska māka savā mātes valodā [...]”²⁸ Švābe uzskata, ka Lauvam šādas kvalifikācijas nav.

Uz iznīcinošo Švābes recenziju, gan daļēji atzīstot pieļautās kļūdas, gan pārmetot neobjektīvu kritiku, atbild gan H. Ēlerss,²⁹ gan J. Lauva.³⁰

Noslēdzot šīs polemikas apskatu, vēl tikai jāpiebilst, ka tomēr tieši J. Lauva ir atstājis neizdzēšamas pēdas latviešu juridiskajā valodā, vācu okupācijas laikā kopā ar bijušo Kodifikācijas nodaļas kolēģi Blēzi izdodot pirmo daudznozaru juridisko terminu (tulkojošo) vārdnīcu.³¹

Par Civillikuma terminoloģiju – izvērsti un ar cieņu

Jau no pašiem TMV sākumiem tajā atspoguļots darbs pie visai Latvijai vienota civilkodeksa izstrādes.³² Diskusijas par civiltiesību terminoloģiju notiek ilgākā laika posmā (tai skaitā vispirms apspriežot Baltijas vietējo civillikumu kopojuma, kas kļūst par vēlākā CL pamatu, tulkojumus latviešu valodā un tajos izmantoto terminoloģiju³³) un pirms, nevis pēc kodeksa pieņemšanas, tādēļ acīmredzami ietekmē rezultātu, turklāt domu apmaiņa ir caurmērā cieņpilna³⁴. CL valodas galvenais redaktors un terminu autors ir Rīgas apgabaltiesas priekšsēdētājs LU profesors

²⁵ Švābe A. Vidzemes un Kurzemes zemnieku likumi (Zemnieku privāttiesības). TMV, 1933, Nr. 11/12, 263. lpp. (Polemiku A. Švābe turpina arī nākamajā TMV: Švābe A. Atbilde H. Ēlersa kungam. TMV, 1934, Nr. 1–2, 41.–45. lpp.; Švābe A. Vel reiz atbilde H. Ēlersa kungam. TMV, 1934, Nr. 1–2, 48.–50. lpp.)

²⁶ Turpat, 275. lpp.

²⁷ Turpat, 277. lpp.

²⁸ Turpat, 276. lpp.

²⁹ Ēlerss H. Atbilde profesoram A. Švābes kungam. TMV, 1934, Nr. 1–2, 45.–48. lpp.

³⁰ Lauva J. Kritikai jābūt objektīvai. TMV, 1934, Nr. 3–4, 89.–98. lpp.

³¹ Juridiskās terminoloģijas vārdnīca. I. Latviski-vāciski-krieviskā daļa. II. Vāciski-latviskā daļa. Sast. J. Lauva, Dr. iur. H. Blēse. Rīga: Latvju grāmata, 1942. 336 lpp.

³² Bukovskis V. Jauna civilkodeksa izstrādāšanas komisijas darbība. TMV, Nr. 2–3, 90.–96. lpp.

³³ Švābe A. Civillikumi. TMV, 1935, Nr. 4, 863.–873. lpp. Publikācijā sniegts atskaits uz civiltiesību terminoloģijas attīstību kopš Māteru Jura veiktā tulkojuma.

³⁴ Izņēmums atkal ir A. Švābes samērā personiskie uzbrukumi J. Lauvam. Sk.: Švābe A. Civillikumi. TMV, 1935, Nr. 4, 863.–873. lpp.

Aleksandrs Būmanis³⁵, ievērojamu ieguldījumu devuši arī jau iepriekš pieminētie H. Ēlerss un J. Lauva.³⁶

Būtiska ir A. Būmaņa publikācija TMV,³⁷ kurā viņš skaidro atsevišķus jaunradītus terminus: “prasība” (pretenzijas vietā) un “prasījums”, “legāts” (novēles vietā), “neuzdota lietvedība” (bezuzevuma lietvedības vietā), “lietojuma tiesība” (*usus fructus* vietā).

Interesants ir Kārļa Ducmaņa apcerējums par, viņaprāt, nepamatoto termina “skāde” aizvietošanu ar terminu “zaudējumi”, kas esot noticis, pārspilējot cētienu attīrīt latviešu valodu no ģermānismiem.³⁸ Šis vārds tikpat labi varētu būt sens aizgūvums no skandināvu valodām – “tikpat latvisks kā kurš katrs latvju tautietis, kam, rasi, vikingu laikos, Senlatvijā, sencis bija skandināviešu viesā un latvju zeltenes dēls vai meita”.

Savukārt cita K. Ducmaņa publikācija – “Par Latvijas Civillikumu valodu, terminoloģiju un sistematiku”³⁹ – ir ļoti konceptuāls pārskats par civiltiesību sistematiku un terminoloģiju. Ņemot vērā CL seno priekšvēsturi un tajā ieguldīto daudzo juristu darbu, Ducmanis atzīst, ka “vienīgi ar zināmu bijāšanu ir iespējams un vajaga stāties pie šo nodomātām kritiskām piezīmēm”.⁴⁰ Tomēr viņš ir kritisks pret daudziem Civillikuma projektā ietvertiem terminiem un aicina nesteigties ar stāšanos spēkā, tā vietā piedāvādam: “Pēc [...] projekta publicēšanas, tad derētu uz kādu gadu apstāties, lai šo pauzes laiku varētu pārrunas kārtībā atklātībā izteikties par šo civillikumu pārstrādājumu, kā no satura sistematikas, tā arī terminoloģijas un vispār likuma valodas viedokļa.”⁴¹

Kritisku repliku par neskaidribām ar terminiem “īpašums” (kā pilnīgas varas tiesības pār lietu) un “manta” (kā šo tiesību objekts jeb īpašuma priekšmets) žurnālā izteicis Baldvins Disterlo,⁴² uz ko turpat saņēmis arī A. Būmaņa atbildi.⁴³

Šo TMV lappusēs lasāmo diskusiju nepārspējams vainagojums bez šaubām ir A. Būmaņa sastādītā “Civiltiesību terminoloģijas vārdnīca”,⁴⁴ kura iznāk kā žurnāla pielikums 1937. gadā un kurā doti Civillikumā lietoto terminu analogi vācu, krievu un latīņu valodā.

³⁵ Piem., A. Švābe uzsver tieši A. Būmaņa izšķirošos nopelnus. Sk.: Švābe A. Civillikumi. TMV, 1935, Nr. 4, 863.–873. lpp.

³⁶ Ducmanis K. Par Latvijas Civillikumu valodu, terminoloģiju un sistematiku. TMV, 1936, Nr. 1, 100. lpp.

³⁷ Būmanis A. Piezīmes pie civillikumu latviskojuma 2. izdevuma. TMV, 1935, Nr. 2, 327.–332. lpp.

³⁸ Ducmanis K. Civiltiesiska skāde kā *damnum emergens plus lucrum cessans*. TMV, 1936, Nr. 3, 566.–584. lpp.

³⁹ Ducmanis K. Par Latvijas Civillikumu valodu, terminoloģiju un sistematiku, TMV, 1936, Nr. 1, 98.–156. lpp.

⁴⁰ Turpat, 102. lpp.

⁴¹ Turpat, 100. lpp.

⁴² Disterlo B. Daži vārdi par terminoloģiju likumdošanā. TMV, 1936, Nr. 4, 873.–875. lpp.

⁴³ Būmanis A. Piezīmes pie B. Disterlo kga raksta par terminoloģiju likumdošanā. TMV, 1936, Nr. 4, 875.–877. lpp.

⁴⁴ Būmanis A. Civiltiesību terminoloģijas vārdnīca. Pielikums pie Tieslietu Ministrijas Vēstneša Nr. 3. Rīga: 1937, 76. lpp.

Secinājumi

1. Latviešu valodas kļūšana par valsts valodu bija stimuls latviešu juridiskās valodas un terminoloģijas attīstībai.
2. Gan tulkojot un adaptējot no krievu un vācu valodas, gan radot no jauna, tapa sistemātiska latviešu juridiskā terminoloģija un jauna līmeņa juridiskā latviešu valoda, kas atspoguļojās jaunās Latvijas valsts likumdošanas aktos.
3. Precīzu juridisko terminoloģiju un skaidru, lietišķu un lakonisku valodas izteiksmi juristi uzskatīja par kvalitatīva likumdošanas procesa sastāvdaļu.
4. Juridiskās valodas veidošanas procesi un atziņas atspoguļojās arī tiesībnieku diskusijās, kas ritēja žurnālā "Tieslietu Ministrijas Vēstnesis".